

GH. GUȚU

DIȚIONAR LATIN–ROMÂN

Ediție revăzută

HUMANITAS
BUCUREȘTI

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Prezenta ediție revăzută a micului *Dicționar latin-român* al profesorului Gheorghe Guțu — excelent instrument de lucru, ce a garantat în mare măsură multor generații de tineri asimilarea spiritualității latine la noi — apare după succesivele ediții (1966, 1969, 1973) de la Editura Științifică. Timpul n-a alterat defel valoarea și prestigiul acestui opus exemplar. Dimpotrivă, el s-a fixat în conștiința publicului românesc ca normă a calității în domeniul limbilor clasice.

Ediția Humanitas reproduce ediția a III-a a celebrei lucrări, apărută în 1973. Controlul științific al textului de față a fost realizat, cu erudiție și competență, de doamna prof. univ. dr. Lucia Wald, căreia Editura Humanitas îi mulțumește și pe această cale. Pentru regimul cantităților de pe vocalele termenilor latinești, am consultat cu folos dicționarul *Langenscheidt Wörterbuch Lateinisch*, Erster Teil, *Lateinisch-Deutsch* al prof. Hermann Menge, apărut în 1963 la Langenscheidt KG, Berlin și München.

Am urmărit ca toate intervențiile în text să respecte spiritul și litera celor din ediția revăzută și adăugită a marelui *Dicționar latin-român*, apărut la Editura Humanitas în anul 2003.

Am renunțat la unele formulări învechite: am utilizat, de pildă (la explicarea între paranteze a unor termeni), perfectul compus în locul perfectului simplu.

Am eliminat forme ca: *ac de cap*, *burdufe*, *cameră de culcare*, *conșcolar*, *îndemnător*, *propunător*, *pantă grea*, *poezii nerușinate*, *vânjoșie*, *a vroi*, *a zgârâia*, în locul cărora am utilizat *ac de păr*, *burdufuri*, *dormitor*, *condiscipol/coleg de școală*, *cel care îndeamnă*, *inițiator*, *pantă abruptă*, *poezii licențioase*, *vitalitate/vlagă*, *a voi*, *a zgâria* etc.

S-au adus „la același numitor” nume de persoane, personaje, denumiri geografice etc. scrise în multe feluri, optându-se pentru grafiile originale sau apropiate de forma originală: *Aeneas* pentru *Enea*, *Caesar* pentru

Cezar, Dionysius pentru *Dionisius*, *Latium* pentru *Lațiu* și *Lațium*, *Libya/Libya* pentru *Lybia/Lybica*, *Pompeius* pentru *Pompei* etc.

Am eliminat inerentele greșeli de literă ale ediției de bază.

Am rearanjat, unde a fost cazul, succesiunea articolelor, pentru a respecta ordinea alfabetică.

Îi mulțumim, pe această cale, doamnei Livia Micu-Ioniță de la Biblioteca Națională a României, pentru amabilitatea cu care ne-a comunicat reperele bibliografice ale edițiilor anterioare prezentului *Dicționar latin-român* al prof. Gheorghe Guțu (inclusiv cotele respectivelor titluri, așa cum figurează la BNR): *Dicționar latin-român*, Editura Științifică, București, 1966 (A I 749); *Dicționar latin-român*, ediția a II-a, Editura Științifică, București, 1969, 519 p. (A I 896); *Dicționar latin-român*, ediția a III-a, Editura Științifică, București, 1973, 624 p. (A I 1067).

Editorul

ABREVIERI

Abl.	= (cazul) ablativ	frecv.	= frecvent
abs.	= absolut	G.	= (cazul) genitiv
abstr.	= sens abstract	geogr.	= termen geografic
Ac.	= (cazul) acuzativ	gr.	= grec(esc)
act.	= (sens) activ	gram.	= gramatică, gramatical
adj.	= adjectiv	Imper.	= modul imperativ
adv.	= adverb	impers.	= impersonal
agr.	= termen agricol	impf.	= imperfect
arh.	= termen arhaic	Ind.	= indicativ
astr.	= termen astrologic	indecl.	= indeclinabil
bot.	= termen botanic	indir.	= indirect(ă)
comp.	= (gradul) comparativ	Inf.	= infinitiv
concr.	= (sens) concret	inf.	= infinitivală
conj.	= conjuncție	instr.	= instrumental
Conj.	= modul conjunctiv	interj.	= interjecție
coord.	= propoziție coordonată	interog.	= (propoziție) interogativă
în corel.	= în corelație	jur.	= termen juridic
D.	= (cazul) dativ	lit.	= termen literar
def.	= defectiv	m.	= (de genul) masculin
dem.	= demonstrativ	mar.	= termen de marină
dep.	= deponent	med.	= termen medical
dim.	= diminutiv	mil.	= termen militar
dir.	= direct(ă)	m.m.c.pf.	= mai mult ca perfect
euf.	= eufemism, eufemistic	n.	= (de genul) neutru
ex.	= (de) exemplu	neg.	= negativ
f.	= (de genul) feminin	nehot.	= (pronume) nehotărât
fig.	= (sens) figurat	N.	= (cazul) nominativ
filoz.	= termen filozofic	num.	= numeral

ord.	= ordinal	relat.	= relativ
pas.	= pasiv	ret.	= termen de retorică
peior.	= peiorativ	semidep.	= semideponent
pers.	= personal	sg.	= singular
person.	= personificare	spec.	= (sens) special
poet.	= termen poetic	subînț.	= subînțeleș
pos.	= posesiv	subst.	= substantiv
pl.	= plural	superl.	= superlativ
pf.	= perf.	tehn.	= termen tehnic
p.pf.	= participiu perfect pasiv	trad.	= traducere
p.pr.	= participiu prezent	v.	= vezi
pr.	= prezent	vb.	= verb
pred.	= predicativ	vi.	= verb intransitiv
prep.	= prepoziție	V.	= (cazul) vocativ
pron.	= pronume	vt.	= verb tranzitiv
prop.	= propoziție		
p.viit.	= participiu viitor		
rel.	= termen religios		
refl.	= reflexiv		

SEMNE

- (1) = adjectiv cu o singură terminație
(2) = adjectiv cu două terminații
(3) = adjectiv cu trei terminații
(I) = verb de conjugarea I
(IV) = verb de conjugarea a IV-a
~ = (tilda) în exemplele ilustrative, înlocuiește, de regulă, cuvântul-titlu; în cazul verbelor, înlocuiește forma de infinitiv.
// = (bara oblică dublă) separă cuvinte aparținând diferitelor categorii gramaticale, dar tratate în cadrul aceluiași articol, pe consideren-
tul derivării lor din cuvântul-bază.
= = (semnul egal) indică echivalența.
+ = (semnul plus) se citește „urmat de“.
[] = (parantezele drepte) închid indicații suplimentare despre unele neregularități gramaticale, desinențe speciale etc. privind cuvân-
tul-titlu. De exemplu:
dea, *ae f.* [D.pl. *de deabus*] zeiță.
() = (parantezele rotunde) închid:
a) explicațiile românești (cu litere cursive) la cuvântul definit.
De exemplu: **dithyrambus**, *i m.* ditiramb (*cântec liric în onoa-
rea unui zeu sau a unui erou*).
b) completările la definiție (cu aceleași caractere ca traducerile).
De exemplu: **dediscō**, *ere*, *dedici vt.* a uita (cele învățate)...
sau **degō**, *ere vt.* a-și petrece viața (timpul, bătrânețea)...
c) variante la definiție. De exemplu:
pharetrātus (3) *adj.* cu (purtând) tolbă.
d) abrevierile și indicațiile de domeniu.

A

A (în prescurtări) **1.** = Aulus (prenume). **2. a.u.c.** = *ab Urbe condita* de la întemeierea Romei. **3. a.d.** = *ante diem* înainte de ziua de. **4.** = **absolvo** achit.

a¹ (**ah**) *interj.* ah! vai!

a², **ab**, **abs** *prep.* (cu *Abl.*) **I.** (*sens spațial*) **1. a)** (arătând punctul de pornire al unei acțiuni, după verbe de mișcare) de la, din: *venire a theatro* a veni de la teatru, *discedere a Gergovia* a pleca de la Gergovia, *ab Urbe proficisci* a pleca din Roma; **b)** (originea, începutul) de la, din: *initium capit a flumine Rhodano* începe (pornește) de la fluviul Ron; **c)** (proveniența) de la: *Cicero litteras a Caesare accipit* Cicero primește o scrisoare de la Caesar. **2.** (autorul acțiunii, după verbe pasive sau intransitive) de, de către: *laudatus est a magistro* a fost laudat de (către) profesor. **3.** (motivul) de, din cauza: *ferox ab re bene gesta* trufaș din cauza faptelor sale de vitejie, *inops urbs ab obsidione* oraș sărac de pe urma asediului. **4.** (arătând partea din care se privește ceva) dinspre, din partea, de la: *erat a septentrionibus collis* era o colină dinspre miază-

noapte, *cecidere ab Romanis ducenti equites* din partea romanilor, căzură două sute de călăreți, *a tergo* din spate, *a fronte* din față, *a laeva* de la stânga. **5.** (arătând o determinare mai apropiată) în privința: *firmus ab equitatu* puternic în privința cavaleriei, *laborare a re frumentaria* a suferi în privința aprovizionării cu grâu. **6.** (felul activității) însărcinat cu: *Narcissus ab epistulis* Narcissus (însărcinat) cu corespondența, *Pallas a rationibus* Pallas (însărcinat) cu contabilitatea. **7. a)** (arătând depărtarea, distanța) de, la o distanță de: *procul a patria* departe de patrie, *campus est ab oppido* circiter milia passuum *decem* câmpul se află la o distanță de vreo zece mii de pași de cetate. **b)** (distanța într-o înșiruire) după: *heros ab Achille secundus* al doilea erou după Achille. **c)** (separarea) de: *Gallos ab Aquitanis Garumna flumen dividit* pe galli îi desparte de aquitani râul Garumna, *Italiam ab hostibus defendere* a apăra Italia de dușmani. **II.** (*sens temporal*) **1.** (arătând momentul de când durează o acțiune) de, din, de la: *a mane ad vesperum* de dimi-

neată până seara, *a puero* de copil, *a pueritia* din copilărie, *ab initio* de la început, *ab urbe condita* de la întemeierea oraşului. **2.** îndată (imediat) după: *ab hac contione legati missi sunt* îndată după această cuvântare au fost trimişi soli.

abāctus (3) *p.pf.* v. **abigō**.

abacus, *ī m.* **1.** masă de joc. **2.** bufet. **3.** tablă de calculat.

abaliēnātiō, *ōnis f.* înstrăinare.

abaliēnō (I) *vt.* a înstrăina, a îndepărta: *abalienati iure civium* îndepărtaţi de la drepturile cetăţeneşti.

abavus, *ī m.* **1.** străbunic. **2.** strămoş.

Abdēra, *ōrum n.pl.* Abdera (oraş în Thracia). // **Abdērītēs**, *ae m.* abderit, locuitor al Abderei.

abdicātiō, *ōnis f.* **1.** părăsire, renunţare: ~ *dictaturae* (G.) renunţarea la dictatură. **2.** (*jur.*) dezmoştenire.

abdicō¹ (I) *vt.* **1.** a renunţa (la o funcţie): *dictaturō se abdicat* sau *dictaturam abdicat* renunţă la dictatură. **2.** (*jur.*) a nu recunoaşte, a tăgădui: ~ *filium* a dezmoşteni un fiu.

abdicō², *ere, xī, ctum vt.* a respinge, a refuza.

abditus (3) *p.pf.* v. **abdō**. // *adj.* ascuns vederii, depărtat, secret. // (*subst.*) *abdita terrae* măruntaiele pământului, *abdita rerum* noţiuni necunoscute.

abdō, *ere, didī, ditum vt.* **1.** a îndepărta. **2.** (*refl.*) a se retrage: *se ~ in montes* a se retrage în munţi, *se to-*

tum in litteras (sau *litteris*) ~ a se afunda în literatură. **3.** a ascunde: ~ *aurum in terram* a ascunde aurul în pământ. *Iupiter ventos speluncis* (D.) *abdidit* Iupiter închise vânturile în peşteri; (*poet.*) a vâri; *lateri abdidit ensem* vâri sabia în coastă.

abdōmen, *inis n.* pântece; burtă; (*fig.*) lăcomie.

abdūcō, *ere, dūxī, ductum vt.* **1.** a duce (de undeva), a lua: ~ *cohortes secum* a lua cu sine cohortele, ~ *in servitute* a duce în sclavie; (*fig.*) *abducta armenta* cirezile furate. **2.** a abate, a atrage (la rău): *abducuntur homines magnitudine pecuniae* oamenii sunt atraşi prin mari sume de bani.

abeō, *īre, īī, itum vi.* **I. 1.** a pleca, a se duce, a scăpa: *abeam an maneam?* să plec, sau să rămân? *pauci integri abeunt* puţini scapă teferi. **2.** a pleca dintr-o funcţie: *consulatū abiit* a ieşit din consulat. **3.** a se depărta, a lăsa la o parte: *abeamus a fabulis* să lăsăm poveştile. **4.** a se transforma, a trece *e in u abiit e* s-a transformat în *u*, *abit tutela ad propinquos* tutela trece asupra rudelor. **II.** a pieri, a dispărea: *abiit illud tempus* s-a dus vremea aceea.

abequitō, *āre, āvī vi.* a fugi călare.

aberrō (I) *vi.* **1.** a rătăci departe de: ~ *pecore* a rătăci departe de turmă.

- 2.** (*fig.*) a se depărta, a se abate: ~ *a proposito* a se abate de la scop.
- abhinc** *adv.* de aici (încolo); de acum (înainte), acum (*numărând din momentul de față înapoi*): ~ *annos prope viginti* acum aproape douăzeci de ani.
- abhorreō, ēre, uī vt. și vi.** **1.** a se da înapoi cu groază, a avea aversiune față de: *omnes illum abhorrebant* toți se retrăgeau cu groază din fața lui. **2.** (*fig.*) a nu se potrivi, a fi de parte de: ~ *a nostris moribus* a nu se potrivi cu moravurile noastre.
- abiciō, ere, iēcī, iectum vt.** **I.** (*separare*) **1.** a arunca, a azvârli: ~ *tela ex vallo* a arunca săgeți din întăritură. **2.** (*fig.*) a părăsi, a renunța la: ~ *dolorem* a lăsa la o parte durerea. **II.** (*mişcare de sus în jos*) **1.** a arunca: ~ *anulum in mare* a arunca inelul în mare; (*refl.*) ~ *se ad pedes* a se arunca la picioare. **2.** a doborî: *luctor abiectus* luptător doborât (la pământ). **3.** (*fig.*) a deprima, a înjosi: *maeror mentes abicit* jalea deprimă sufletele.
- abiectē** *adv.* (în chip) josnic, laș.
- abiectus** (3) *p.pf.* v. **abiciō.** // *adj.* **1.** de jos, umil. **2.** abătut, descurajat.
- abiēgnus** (3) *adj.* de brad.
- abiēs, etis f.** **1.** brad. **2.** (*fig.*) obiect (corabie, lance) făcut din lemn de brad.
- abigō, ere, ēgī, āctum vt.** **1.** a alunga, a izgoni: ~ *volucres* a goni păsările.
- 2.** a abate din drum: ~ *amnem* a abate râul; (*fig.*) ~ *pecus* a fura o turmă.
- abitus, ūs m.** plecare, ieșire.
- abiudicō** (I) *vt.* **1.** a refuza, a respinge. **2.** a lua (prin judecată) ceva cuiva, a cuceri: ~ *urbem a populo Romano* a lua de la poporul roman orașul.
- abiungō, ere, iūnxī, iunctum vt.** **1.** a desjuga, a deshăma. **2.** (*fig.*) a despărți, a îndepărta.
- abiūrō** (I) *vt.* a tăgădui (prin jurământ fals).
- ablātus** (3) *p.pf.* v. **auferō.**
- ablēgatiō, ōnis f.** trimitere, expediere: ~ *iuventutis ad bellum* trimiterea la război a tineretului.
- ablēgō** (I) *vt.* **1.** a ține departe. **2.** a îndepărta.
- ablūdō, ere vi.** [*cu Abl.*] a nu se potrivi.
- abluō, ere, uī, ūtum vt.** **1.** a spăla, a curăța spălând. **2.** (*fig.*) a îndepărta, a face să dispară.
- abnegō** (I) *vt.* **1.** a refuza. **2.** a tăgădui.
- abnōrmis** (2) *adj.* în afară de regulă, neconform cu (norma, regula, sistemul).
- abnuō, ere, uī vt.** **1.** a face (*din cap, din ochi*) semn de negare. **2.** a refuza: ~ *pugnam* a refuza lupta, ~ *melioribus parere* a refuza să se supună celor mai buni ca ei. **3.** a respinge: ~ *pacem* a respinge pacea. **4.** a tăgădui: *abnuīt a se commissum*

esse facinus a tăgăduit că a fost comisă de el crima.

abnūtō, *āre vt.* a refuza.

aboleō, *ēre, ēvī, itum vt.* a șterge, a înlătura, a desființa.

abolēscō, *ere, ēvī vi.* a dispărea, a pieri.

abolitiō, *ōnis f.* suprimare, înlăturare, desființare.

abōminor, *ārī, ātus sum vt. dep.* **1.** a dori să nu se întâmple: *quod abominor* de care să mă ferească zeii. **2.** a respinge cu groază (fiind de rău augur): *quod nos abominamur; vos optatis* ceea ce noi respingem cu groază voi doriți.

Aboriginēs, *um m.pl.* aborigeni (băștinași).

abortivus (3) *adj.* născut înainte de termen.

abortus, *ūs m.* naștere prematură.

abrādō, *ere, rāsī, rāsum vt.* **1.** a rade. **2.** (*fig.*) a suprima.

abripīō, *ere, ripuī, reptum vt.* a smulge; a duce cu forța, a răpi; *se abripere* a se refugia.

abrogātiō, *ōnis f.* abrogare (a unei legi), anulare.

abrogō (1) *vt.* **1.** a abroga (o lege), a anula. **2.** (*fig.*) a retrage, a lua (cuiva) o funcție.

abrotonum, *ī n. (-us, ī m.) (bot.)* pe-liniță.

abrupō, *ere, rūpī, ruptum vt.* **1.** a rupe (smulgând), a smulge; (*fig.*) ~ *fidem* a viola legământul de cre-

dință, ~ *fas* a încălca legea zeilor.

2. a tăia, a întrerupe: ~ *pontem post tergum* a tăia podul în spate, ~ *sermonem* a întrerupe discuția.

abruptē *adv.* brusc.

abruptum, *ī n.* prăpastie.

abruptus (3) *p.pf. v.* **abrupō**. // *adj.* **1.** prăpăstios, abrupt. **2.** (*fig.*) **a)** (*despre stil*) *abruptum sermonis* *genus* stil abrupt; **b)** (*despre caracter*) ~ *homo* om neînduplecat (violent).

abs *v. a*².

abscedō, *ere, cessī, cessum vi.* **1.** a se retrage, a se depărta: *legiones abscesserunt* legiunile s-au retras, *abscessit somnus* somnul a pierit. **2.** a renunța la: ~ *obsidione* a renunța la asediu.

abscessus, *ūs m.* retragere, îndepărtare.

abscidō, *ere, idī, cisum vt.* **1.** a tăia (îndepărtând), a îndepărta: ~ *ramos* a tăia ramuri. **2.** (*fig.*) a tăia (despărțind): *abscisus in duas partes exercitus* armata tăiată în două. **3.** (*fig.*) a lua, a răpi: ~ *spem* a răpi speranța.

abscindō, *ere, scidī, scissum vt.* **1.** a smulge (despicând), a sfâșia: ~ *tunicam* a sfâșia tunica. **2.** (*fig.*) a despărți: ~ *caelo terras* a despărți pământul de cer. **3.** (*poet.*) a tăia, a împiedica: ~ *reditus dulces* a împiedica dulcea revenire.

abscisus (3) *p.pf. v.* **abscidō**. // *adj.* abrupt; (*fig.*) aspru, dur.